

Mr Slobodan Orlović

Fakultet za uslužni biznis, Sremska Kamenica

KARADORĐEVA BORBA SA VOJVODAMA ZA VRHOVNU VLAST*

SAŽETAK: Srpska vlast tokom Prvog srpskog ustanka sudarala se sa nizom poteškoća među kojima je svojom silinom, upadljivošću i štetnošću odskakala borba Karađorđa, vrhovnog vožda i stvarnog nosioca vlasti, sa jednim brojem velikih vojvoda, nosilaca partikularnih i centrifugalnih interesa i težnji. Kroz opise najboljih poznavalaca tadašnjih prilika Slobodan Jovanović nam predočava svu aktuelnost tekstova od starih između jednog i dva veka.

Gljučne reči: vlast, borba, ustanak, organi vlasti, Karađorđe, savet, vojvod

Uvod

Korene savremene srpske državne vlasti predstavlja državno-vojno-politička vlast koju su gradili srpski ustanici tokom Prvog srpskog ustanka. „Porodajne muke” stvaranja ustaničke vlasti na oslobođenoj teritoriji tadašnjeg Beogradskog pašaluka¹ nisu bile uzrokovane samo otporom turske vojne sile, već su unutrašnje borbe, spletke, zavere bile možda i veća smetnja mladoj vlasti da se u punom svetlu vaspostavi i dokaže kao suverena i dostojna.

Ispod pokorice idealizovanja državnčkih, vojničkih i ljudskih osobina ustaničkih prvaka kojom se kako u današnjem tako i u prošlom vremenu pokrивaju vojna i politička dešavanja u Prvom srpskom ustanku, kriju

* Rad primljen: 26. VI 2007. godine.

¹ Radi se o administrativnoj oblasti Turskog carstva naziva Smederevski sandžak, koja se u narodu i u nauci odomaćila pod imenom Beogradski pašaluk, po beogradskom paši koji je sedio na Kalemegdanu.

se mnoga lična neprijateljstva. Ti loši odnosi među ustaničkim vođama bili su glavna kočnica Ustanka i jedan od osnovnih razloga konačnog slo-
ma ustanika, 1813. godine. Kroz organe vlasti, Praviteljstvujušči savet i
skupštinu, provlačili su se različiti i često suprotstavljeni interesi vožda i
velikih vojvoda, ali su sukobi češće imali „vaninstitucionalne” oblike koji
su se neretko ispoljavali kao goli fizički i oružani obračuni.

Uz ogradu da je možda pretenciozno povlačiti paralele tadašnjeg i
današnjeg vremena i upoređivati stanja s ove i one strane maske tadašnjih
i današnjih nosilaca vlasti, notorno je da niz iskustava prošlog vremena
kušamo ponovo, gubeći vreme, energiju, pravac.

Slobodan Jovanović je u vremenu na pola puta između Ustanka i da-
našnjice otkrivao pravnu, političku i ljudsku stranu Prvog srpskog ustan-
ka, upravo u želji da se u novom vremenu naučimo kako treba i kako ne
treba. U tom smislu, gledajući savremene srpske prilike, ova tematika iza-
ziva svojom aktuelnošću i zove da joj se ponovo, po ko zna koji put, po-
svetimo.

SLOBODAN JOVANOVIĆ: *Karađorđe i njegove vojvode*²

Obično se misli da je Karađorđe 1804. godine u Orašcu izabran za
neprikosnovenog vođu Prvog srpskog ustanka. Međutim, njegov put do
vrhovnog vođe bio je naporan i pun dugotrajne borbe kojom su se ukla-
njale ne male i otporne prepreke. Istoričari su, pišući o Prvom srpskom
ustanku, osvetljavali uzroke te borbe, njene posledice i konačan ishod.

Slobodan Jovanović napominje da postoje podaci o borbi Karađorđa
sa velikim vojvodama oko vlasti za trajanja Prvog srpskog ustanka, ali je
malo istoričara koji su tu borbu posebno proučavali. Sam Jovanović u
svom spisu *Karađorđe i njegove vojvode* opisuje tu borbu oslanjajući se
na dela istoričara i posebno izdvaja: Vuka Karadžića, Lazara Arsenijevi-
ća-Batalaku i Stojana Novakovića od domaćih, te Leopolda Rankea i Be-
nijamina Kalaja od stranih istoričara.

Navedeni istoričari su dali najdublje i najbolje priloge o Prvom srp-
skom ustanku. Oni su uglavnom rekli sve bitno što se imalo reći i iza
njih su ostala samo pojedina pitanja o kojima bi se moglo raspravljati.

Jovanović zaključuje da je u pogledu organizacije vlasti početak
Ustanka izvršio sledeće promene: 1. istakao nove, podobnije ljude za na-
rodne vođe; 2. pored pređašnje građanske vlasti još iz turskog vremena,
ustanovio je i vojnu vlast; 3. vojna je vlast bila proširena van knežina na
šire teritorije — nahije, čak i više nahija; 4. vojna vlast uzurpirala je nad-
ležnosti građanske vlasti.³ Ove karakteristike ustaničke vlasti proizvele su
posledice koje se mogu prepoznati i u današnjoj srpskoj državi.

² Slobodan Jovanović, *Iz istorije i književnosti*, Beograd, 1991, str. 17—39.

³ S. Jovanović, *ibidem*, str. 24.

VUK KARADŽIĆ: *Otimanje velikaša oko vlasti*⁴

Vuk Karadžić, savremenik Karadordev i učesnik u Ustanku pisao je da je Karadorđe 1804. godine na sastanku šumadijskih četobaša izabran za vođu ustanika centralne Srbije, tj. Šumadije.⁵ Sam izbor vođe ustanika od početka nije išao glatko. Prvo su za vođu predlagani knezovi od ugleda u narodu ali su se oni, svaki na svoj način, izvlačili od te odgovorne i opasne dužnosti izbegavajući da javno kažu prave razloge odbijanja. Kad je red došao na kneza Teodosija iz Kragujevačke nahije i on je odbio da bude vođa i svojim bliskim drugarima objasnio da se on ne može primiti za vođu jer ako Ustanak ne uspe turska osveta će biti okrutna. Predložio je za vođu Đorđa Petrovića Karadorđa obrazlažući da je on i onako Turcima poznat kao hajduk, pa ako Ustanak bude ugušen sva krivica će otići na njega. Neka se Turci sa njim obračunavaju, on neka s hajducima beži u šumu i spasava se ako može, a mi ćemo i dalje knezovati i voditi narodne poslove. Tako i bude: navale na Karadorđa da on bude starešina, ali i on se branio da ne ume upravljati narodom, da je zao i ljut pa hoće odmah da ubije. Na to mu knez Teodosije uzvрати: „Što ti ne znaš mi ćemo ti kazati; a što veliš da si zao i ljut pa hoćeš odmah da ubiješ, baš takovi sad i treba.”⁶ Tako se Karadorđe, prema Vuku, primio starešinstva, počeo se odmah gospodarski ponašati objavivši svoje starešinstvo po svojoj Srbiji.

Knezovi i ostali poglavari po Srbiji nisu bili radi da im Karadorđe bude pravi starešina; više su ga držali za iznajmljenog hajduka koji obavlja ustaničke ratne poslove i „da bi na njega mogli baciti krivicu ako bi Turci nabrzo zemljom obladali”.⁷ Glavni Karadorđevi protivnici bili su veliki knezovi: Jakov Nenadović iz Valjevske nahije; Milenko Stojković i Petar Dobrnjac iz istočne Srbije, te Janko Katić iz Beogradske; Dušo Vuličević iz Smederevske; Vaso Čarapić iz Gročačke nahije. Iz Valjevske nahije je pokrenuta inicijativa još 1805. godine od Jakova i prote Mateje Nenadovića da se osnuje Savet kao vrhovna vlast koja će zapovedati svim starešinama pa i Karadorđu. Savet bi sačinjavali predstavnici svih

⁴ Vuk Karadžić, *Život i običaji naroda srpskoga*, Beograd, 2005.

⁵ Šumadija (područje između Save i Dunava, Velike i Zapadne Morave, Ljiga i Dičine, centralni deo današnje Srbije) — u vreme Ustanka veoma šumovito područje, otuda naziv Šumadija.

⁶ V. Karadžić, *ibidem*, str. 72, 73. Teodosije tada nije mogao ni slutiti da će i sam, svojom krivicom, poginuti baš od Karadorđa. Karadorđa su pratili veliki ratni uspesi na početku Ustanka. Brzo se proćuo kao hrabar, uspešan i postao je vrlo popularan vojskovođa, silno mu je u narodu porastao ugled. Teodosije se, verovatno najviše iz zavisti, okrenuo protiv njega. Zbog nekih nevažnih pitanja započeo je jednom prilikom direktnu i žestoku svađu s Karadorđem, optužujući ga da mu ugrožava starešinstvo u nahiji. U žestini svade Teodosije potegne kuburu pa u Karadorđa, ali mu je kubura „slagala”. Karadorđe na to potegne svoju kuburu i na mestu ubije Teodosija, rekavši: „Kojekude, po duši te — kad si znao bolje od mene uređivati i zapovjedati, zašto si mene nagonio da se ovog posla primim?” *Ibidem*, str. 94.

⁷ V. Karadžić, *ibidem*, str. 120 (kao što je bio krđžalijski poglavica, Alija Gušanac, kod dahija).

nahija. Posle izvesnog natezanja sa Nenadovićima Karađorđe je prihvatio da se osnuje Savet. Savet je osnovan ali je on samo imenom bio vrhovno telo. Karađorđe ga je podredio sebi. „Savjet se nije smio Karađorđu suprostaviti ni u čemu, a Karađorđe je mogao Savjetu zapovjediti.”⁸

Događaji 1806. godine išli su na ruku Karađorđu a ne njegovim oponentima. Te godine su Nenadovići, koji su stvorili znatnu vojnu silu i uvećali teritoriju pripojivši Valjevskoj nahiji još Užičku, Šabačku i Sokočku nahiju, posrnuli pred navalom Turaka iz Bosne. Turci su prešli Drinu, razbili ustanike pod Nenadovićima, zauzeli Šabac i krenuli dalje na istok. Karađorđe je junački i nesebično priskočio u pomoć Valjevcima, sačekao Turke na Mišaru i u čuvenoj Mišarskoj bici žestoko ih potukao. Ta pobjeda je Karađorđu omogućila da sredi stvari u zapadnoj Srbiji po svome. Rasparčao je prostranu Nenadovićevu nahiju na male knežine, postavio nove knezove u njima, izjednačio ih u nadležnostima sa Jakovom Nenadovićem i tako, pored Šumadije, osigurao svoje starešinstvo i uticaj u zapadnoj Srbiji.

Milenko Stojković i Petar Dobrnjac, velike vojvode iz istočne Srbije uplaše se da i njih ne snađe sudbina Nenadovića. Nemoćni da sami izađu na kraj sa Karađorđem, njih dvojica su se obratili za pomoć carskoj Rusiji da pošalje u Srbiju svoga izaslanika koji bi upravljao zemljom i Karađorđa obuzdavao. Rusija prihvati ovaj poziv dvojice velikih knezova i pošalje u Srbiju 1807. godine izaslanika, Rodofinikina. Karađorđe se sa ovim carskim čovekom morao o svemu dogovarati, pa su ubrzo i između njih dvojice izbili nesporazumi. Za dve godine, koliko je Rodofinikin bio u Srbiji, Karađorđev se položaj pogoršao, a njegovi su protivnici visoko digli glave nadajući se konačnoj pobjedi ne nad Turcima već nad Karađorđem. Događaji 1809. godine opet okrenu u prilog Karađorđu: Turci prodru u Srbiju, a Rodofinikin prede Dunav i napusti Srbiju. Ruski uticaj u Srbiji i pritisak na Karađorđa oslabe. Rusija se prestala mešati u međusobne odnose Karađorđa i velikih vojvoda. Zbog opasnosti od Turske Rusija je pretpostavila dogovor i jedinstvo srpskih snaga, a bilo joj je stalo i do Karađorđa, najhrabrijeg i najsposobnijeg među srpskim vođama. Dogovor između Karađorđa i velikih vojvoda je postignut silom prilika, ali on nije bio iskren, stajao je na klimavim nogama.

Kad su izgubili svaku nadu u Rusiju, velike vojvode su pomišljale na zaveru protiv Karađorđa. Ovaj to sazna i pripremi „ljutu travu na ljutu ranu”: domisli se da vojvode odvoji od naroda. Predložio im je dužnost ministara (popečitelja) u Savetu. Nenadović je tu dužnost prihvatio, ali Stojković i Dobrnjac su proključili pravu nameru Karađorđevu i odbili da vojvodsku moć i vlast zamene za popečiteljsku nemoć (funkciju). Iza toga Karađorđe je proterao iz Srbije obeshrabrene i razočarane velike vojvode, Stojkovića i Dobrnjca. Rusija se ni u taj Karađorđev postupak nije mešala. Pošto je na ovaj ili onaj način odvojio vojvode od naroda, Karađorđe je velika vojvodstva rasparčao na mala, umesto jednog velikog postavljao

⁸ V. Karadžić, *ibidem*, str. 120.

je više malih i poslušnih vojvoda koji su prihvatili Karadžića za vrhovnog vođu.

Vuk je ovu borbu između Karadžića i velikih vojvoda nazvao *Otimanje ondašnjih velikaša oko vlasti* napisavši to i kao podnaslov svom spisu *Praviteljstvujušči sovjet srpski*.

LAZAR ARSENIJEVIĆ — BATALAKA: *Otimanje velikih vojvoda od centralne vlasti*⁹

Mlađi nekoliko godina od Vuka, Lazar Arsenijević — Batalaka pamtio je borbu Karadžića i velikih vojvoda, ali je o njoj imao drukčije mišljenje od Vuka.¹⁰ On Vuka smatra Obrenovićevcem koji izvrće činjenice na štetu Karadžića.¹¹ Vuk je locirao više ustaničkih centara i vođa, a Batalaka ocenjuje da je Ustanak uglavnom Karadžićovo delo, da je on pokrenuo Ustanak u svim krajevima, diljem Srbije, da su njegovi pozivi na Ustanak odjekivali u svim srpskim krajevima, a primeri njegovog junaštva i ustaničkih uspeha podsticali su raj u Ustanak. Karadžić je postavljao vođe Ustanka u svim nahijama. Tako je i Jakov Nenadović saradivao sa Karadžićem i ugledao se na njega.

Ideja za osnivanje Saveta potekla je od Bože Grujovića, austrijskog Srbina, doktora pravnih nauka, profesora u Rusiji. On je u Srbiju stigao sa Srpskom ustaničkom delegacijom koja je boravila u Rusiji.¹² Grujović je za Savet predviđao zakonodavnu ulogu u budućoj oslobođenoj zemlji, a u ratnim prilikama nadležnost da rešava narodne tužbe i da „zauzdava samovoljstvo starešina”. Savet je zapravo bio podređen Karadžiću koji je pomoću te institucije ograničavao samovoljne starešine; tražio je red i pravičnost. Vojvode to nisu podnosile i četvorica njih: Jakov Nenadović, Milenko Stojković, Petar Dobrnjac i Milan Obrenović zamislili su da zemlju podelu na četvoro kako bi svaki od njih u svojoj oblasti bio „vrhovni”; želeli su da imaju vojvodsku vladu umesto Karadžićeve jedinstvene (savezne) vlade u kojoj bi oni imali glavnu reč. Pošto nisu uspeali da nadvladaju po junaštvu i popularnosti čuvenijeg Karadžića i ostvare svoje zamisli obratili su se carskoj Rusiji. Tužili su Karadžića i tražili da im Rusija pomogne da ga pobede.¹³

⁹ Lazar Arsenijević-Batalaka, *Istorija srpskog ustanka* I, II, Beograd, 1988.

¹⁰ Vidi u publikaciji: „1804”, Novi Sad, 2003, str. 495—631.

¹¹ Ovo ne stoji jer je Vuk u kasnijem radu (1831. godine) portret Milošev slikao pišući o njegovim glavnim osobinama: o sprdnji, samoljublju i prezreniju sviju drugih ljudi, samovoljnom vladanju i upravljanju zemljom, nepostojanstvu i laži. V. Karadžić, *ibidem*, str. 249—258.

¹² Članovi delegacije bili su: prota Mateja Nenadović, Jovan Protić i Petar Čardaklija. Prota Mateja Nenadović, *Memoari*, Beograd, 2005, str. 106.

¹³ Ishod je isti, kao što ga i Vuk opisuje; kad vojvodama ni carski predstavnik (Rodočinin), poslat u Srbiju, nije pomogao jer je Rusija odustala da smeta Karadžiću, velike vojvode smisle zaveru protiv Karadžića. Karadžić se na kraju odlučio da ukine velika vojvodstva, osnuje manja i u njima postavi nove vojvode. To je ostvario 1811. godine. Te su

Vuk je ocenjavao ovu borbu kao „otimanje ondašnjih velikaša oko vlasti”,¹⁴ a radilo se o razdorima „u kojima su samo 7—8 sebičnih starešina učestvovali, Bog zna bili se smeli obelodaniti, da Rodofinikin nije razdirače, i njihove tužbe protivu Karađorđa sa blagonaklonošću primao”.¹⁵ Velike vojvode su se otimale od centralne vlasti koja je Karađorđu pripadala od početka Ustanka. Da bi konačno predupredio da vojvode ostvare svoj separatizam i „razore državno jedinstvo i narodnu samostalnost” Karađorđe je pripremio i sazvaio skupštinu 1. januara 1811. godine na kojoj mu je „priznato ono, što je i do sad u samom delu postojalo, vrhovno poglavarstvo, pod titulom: vrhovnog vožda... i kao što se je on i do sada potpisivao, i vrhovno upravljanje nad vojskom za vreme rata”.¹⁶ Batalaka zaključuje da „ovo preustrojenje zemaljskog pravljenija srpskog, po raspoređenju svome, trebalo je u nekoliko, bar da je olakšalo Karađorđu ono preteško breme, o svemu samom misliti, promišljati, starati se, brinuti, i upravljati, ali to nije moglo biti”. Nerazvijena politička svest naroda i vojvoda uzrokovali su „pravlenije” kao i do tada.

STOJAN NOVAKOVIĆ: *Proces stvaranja i utvrđivanja vrhovne vlasti*¹⁷

Ustavno pitanje i zakoni Karađorđeva vremena je po Slobodanu Jovanoviću na srpskom jeziku najpotpunije delo o borbi Karađorđa i velikih vojvoda. Novaković je pola veka mlađi od Vuka i Batalake, pa je sa te vremenske distance mogao od njih bolje i produbljenije sagledati Karađorđevo doba. Novaković kazuje da Karađorđeva borba sa velikim vojvodama nije, kako je Vuk rekao, jednostavno „otimanje velikaša oko vlasti” već da je „treba shvatiti kao proces stvaranja i utvrđivanja vrhovne vlasti u oslobođenoj Srbiji”.¹⁸ Novaković je predstavio i više nacrti državnog uređenja tog doba i neki su delimično uvođeni u praksu. Nacrtima je mejnana i organizacija i funkcija Saveta u zavisnosti od prevlasti Karađorđa ili njegovih protivnika u datom trenutku. „Spor se uglavnome vodio oko toga kome će vrhovna vlast pripadati: Savetu, kao predstavništvu nahija, ili Karađorđu, koji je težio da se od vojnog komandanta pretvori u državnog poglavara.”¹⁹

Borba je trajala nekoliko godina. Pobedu je odneo Karađorđe: Savet je njemu podređen, savetnici su postali njegovi ministri a ne predstavnici nahija; autonomija nahija ustupila je mesto državnoj centralizaciji. Nova-

godine velike vojvode doživele kraj svoje moći. Opširnije: Lazar Arsenijević-Batalaka, *Istorija srpskog ustanka I*, Beograd, 1988, str. 860—875.

¹⁴ Vidi: V. Karadžić, *Praviteljstvujušči sovjet srpski*, *ibidem*, str. 111—156.

¹⁵ L. Arsenijević-Batalaka, *ibidem*, str. 342.

¹⁶ L. Arsenijević-Batalaka, *Istorija srpskog ustanka II*, Beograd, 1988, str. 865.

¹⁷ Stojan Novaković, *Ustavno pitanje i zakoni Karađorđeva vremena*, Beograd, 1907.

¹⁸ S. Jovanović, *ibidem*, str. 20.

¹⁹ S. Jovanović, *ibidem*, str. 20.

ković zaključuje: „Tako se, posle sedam godina raznih nesuglasica i sukoba svršila borba o ličnoj vlasti Karađorđevoj u Srbiji. Od 11-og januara pa do propasti znalo se da je u Srbiji vrhovni zapovednik Karađorđe i niko više... i kao što Karađorđa nisu rukovodila nikakva velika državna načela, jer je on njima slučajno ili uzgred i ne znajući služio, tako su se isto i njegovi protivnici borili radi svojih interesa i radi svojega častoljublja. Karađorđeva borba ima barem dobru stranu, što se njegovom centralizacijom lične vlasti osnivala monarhička čvrsta vlast, koja je, oko jednog ličnog stožera, ujedinjavala sve rasturene oblasti otadžbine.”²⁰

LEOPOLD RANKE:

*Pojava karakteristična i u istoriji drugih naroda*²¹

Nemački istoričar Leopold Ranke napisao je *Srpski ustanak* (nem. *Die Serbische Revolution*),²² oslanjajući se na Vukova dela. Ranke je zapazio sličnost pojava u srpskom Ustanku sa pojavama u svetskoj istoriji. Vuku je to promaklo. Ranke u svojim rezonovanjima o pojavama u Prvom srpskom ustanku „ima zaključaka koji nas uzdižu iznad Vukove grude u jedan viši nivo istorijskih razmišljanja”.²³ Velike vojvode, njihova vlast i vojna sila plod su samog Ustanka. Oni su verovali da imaju mačem stečeno pravo upravljanja krajevima Srbije koje su oslobodili. Otuda njihova osionost i neobuzdanost i prema narodu i prema vrhovnoj vlasti. „U vojvoda je bilo neko samostalno osjećanje koje lako dolazi u ljudi iza srećnih vojnih djela; vojvoda ne dâ da njemu zapovjeda građanin.”²⁴ Takvu vojnu vlast i silu je teško dovesti u granice pravnog poretka. To pravilo se toliko puta potvrđivalo u svetskoj istoriji pa se potvrdilo i na primeru velikih vojvoda u Prvom srpskom ustanku.

Uvažavajući Vukovu tvrdnju da je Karađorđe bio lokalni vođa na početku Ustanka, Ranke u njegovoj borbi sa velikim vojvodama vidi jednu pojavu karakterističnu i kod drugih naroda: „Kadgod je zemlja bila podeljena na više vojnih poglavara državno jedinstvo... je ostvarivano na taj način što je najjači ili najveštiji od tih poglavara postepeno sve ostale uklonio sa puta ili ih prisilio da mu priznaju starešinstvo. Monarhijska vlast u mnogim zemljama postala je na taj način — i Karađorđe kad je 1811. lomio otpor velikih vojvoda radio je ustvari na osnivanju monarhijske vlasti u svojoj ličnosti”, konstatuje Ranke.²⁵ „...I dalje su vojvode vladale zemljom sa ne sasvim preciziranim ovlašćenjima. Ali njih je skoro bez izuzetka postavio Karađorđe, ili su oni zavisili od njega i niko nije

²⁰ S. Novaković, *ibidem*, str. 109, 110.

²¹ Leopold Ranke, *Srpska revolucija*, Beograd, 2002.

²² Delo je koautorsko, Leopolda Rankea i Vuka Karadžića (ali se Vukovo ime „izgubilo”).

²³ S. Jovanović, *ibidem*, str. 20.

²⁴ S. Jovanović, *ibidem*, str. 20.

²⁵ S. Jovanović, *ibidem*, str. 21.

imao snage da mu se odupre. To ratničko uređenje je postalo monarhističko... Karadorđe je bio vladar ove male monarhije. Najmoćniji ljudi u Srbiji su bili moćni samo na taj način što su se tesno vezali za njega. Bilo je ostalo samo još da se i sultan privoli na to da prizna tu novu vlast.”²⁶

BENJAMIN KALAJ:

Borba između državne ideje i plemenske autonomije

Benjamin Kalaj, mađarski obaveštajac, političar i istoričar zamerao je Rankeu da je Srbe poznavao samo iz knjiga, tj. da ih je slabo poznao. Kalaj je znao srpski jezik, neko vreme je živio u Srbiji. U svom delu nemačkog naslova *Die Geschichte des Serbischen Aufstandes 1807—1810*²⁷, Kalaj uzroke borbi Karadorđa i velikih vojvoda vidi u psihološkim osobinama srpskog naroda koji je sklon partikularizmu. Taj srpski partikularizam je istorijski uslovljen. Srbi su živeli u malim plemenskim zajednicama čija je istorija ispunjena međusobnim borbama njihovih starešina. Taj partikularizam je preživio i Nemanjiće i opet se pojavio u Prvom srpskom ustanku. To je stoga što je kod Srba važniji pojedinac od grupe, a pojedinačni interes od zajedničkog. Srbi nisu složni ni onda kad ih na to prisiljavaju očiti i zajednički interesi; Srbi se i tada cepaju po ličnim interesima. Srpski je partikularizam oduvek bio smetnja stvaranju jake državne vlasti.

Lokalne vođe u Prvom srpskom ustanku, a svaki je kraj imao svog vođu, stavljale su svoje lične ambicije iznad svega drugoga. Karadorđe je bio borac za centralnu vlast. On nije bio knez nego hajduk, nije bio posebno vezan ni za jedan kraj;²⁸ njega je vodila ideja oslobođenja sve hrišćanske raje. „Borba koja se vodila između njega i vojvoda nije bila ništa drugo nego borba između državne ideje i plemenske autonomije.”²⁹ Kalaj smatra da srpski narod ne spada u državotvorne jer nema političke već vojne vrline. Partikularizam je kod drugih naroda prolazna bolest u političkom razvoju, a kod Srba „stalna crta narodnog karaktera”, zaključak je Kalajev.³⁰

²⁶ L. Ranke, *ibidem*, str. 131.

²⁷ Ovo delo nije prevedeno na srpski jezik (Kalajev delo jedinstvene historiografske vrednosti prevedeno na srpski jezik jeste *Dnevnik 1868—1875*, Beograd — Novi Sad, 1976.

²⁸ Karadorđe je rođen u srcu Šumadije, u selu Viševcu kod Rače Kragujevačke (oko 15. septembra 1768. godine). *Opća enciklopedija*, knjiga 4, Zagreb, 1978, str. 268.

²⁹ S. Jovanović, *ibidem*, str. 21.

³⁰ S. Jovanović, *ibidem*, str. 22.